

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет

Кафедра економіки та економічної теорії

КУРСОВА РОБОТА ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
на тему:
«Взаємозв'язок між рівнем життя в Україні і трудовою міграцією»

Студентки групи ЕУБ-31

Томак Т.А.

Науковий керівник:

професор, д.е.н.

Длугопольський О.В.

Тернопіль 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ: ПОНЯТТЯ, ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ВПЛИВ НА ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ	5
2. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЖИТТЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ	13
3. ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ЖИТТЯ ГРОМАДЯН ЗА РАХУНОК РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ	20
ВИСНОВОК	24
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	26

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У світлі сучасних подій, вивчення взаємозв'язку між рівнем життя в Україні та трудовою міграцією набуває особливої актуальності. Фактори економічної нестабільності, низькі заробітні плати та висока безробіття в країні стимулюють громадян до активного пошуку можливостей для поліпшення свого матеріального стану за кордоном. Разом із тим, розвиток глобалізації та технологічних зрушень сприяє зростанню мобільності робочої сили, роблячи трудову міграцію дедалі більш поширеною явищем.

Дослідження цієї проблеми може допомогти розкрити взаємозв'язок між економічними та соціальними факторами та рішеннями індивідів стосовно вибору місця працевлаштування. Зокрема, врахування внутрішніх та зовнішніх чинників, таких як військовий конфлікт на сході країни, дозволяє зробити прогнози щодо подальшої актуальності проблеми трудової міграції у майбутньому.

Сучасна проблема міжнародної трудової міграції в Україні та шляхи вдосконалення міграційної політики привертають увагу як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Їхні дослідження охоплюють широкий спектр аспектів цієї проблематики, зосереджуючись на факторах, що стимулюють трудову міграцію, її соціально-економічні наслідки та шляхи вирішення існуючих проблем.

Українські дослідники найбільше акцентують свою увагу на вплив економічних та соціальних факторів на міграційні потоки українців, вивчаючи роль ринку праці в умовах глобалізації та визначаючи основні тенденції в міжнародних міграційних процесах. Зарубіжні ж вчені проводять порівняльний аналіз досвіду країн з розвиненими системами міграційної політики, досліджуючи взаємозв'язок між міграцією та розвитком економіки, демографічними змінами та іншими суспільними явищами.

Напрямки досліджень цих вчених спрямовані на розробку ефективних рішень для поліпшення управління міграційними процесами, створення

механізмів інтеграції мігрантів у суспільство та вдосконалення законодавства з міграційних питань.

Метою даного дослідження є визначення особливостей та тенденцій міжнародної трудової міграції та її впливу на національне життя на сучасному етапі трансформації економіки України, а також вироблення певних рекомендацій, таких як вдосконалення державного регулювання міграційних процесів.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що пов'язані із трудовою міграцією населення та взаємозалежністю із рівнем життя населення.

Предметом дослідження є взаємозв'язок між сучасною економічною ситуацією в Україні та обсягом трудової міграції.

Для досягнення мети та детального дослідження даної теми було встановлено наступні **завдання**:

- 1) Проаналізувати поняття, причини виникнення трудової міграції та визначити її вплив на життя населення;
- 2) Проаналізувати вплив трудової міграції на життя громадян України в сучасних умовах;
- 3) Розробити шляхи покращення життя громадян за рахунок регулювання трудової міграції.

Інформаційну основу для проведення дослідження становили нормативно – правові акти, навчальні посібники, методичні рекомендації та наукові роботи вчених, які досліджували дану тему.

Для розкриття теми та її дослідження використовувалися **методи** аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення.

Структуру курсової роботи становлять вступ, три розділи, що у логічній послідовності містять дослідження даної теми, висновки, список використаної літератури.

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ: ПОНЯТТЯ, ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ВПЛИВ НА ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

У сучасному світі, де кордони стають все більш прозорими, а зв'язки між людьми міцнішають, міграція людей з однієї країни до іншої набула безпрецедентних масштабів. Цей феномен, тісно переплетений з глобалізацією, політичними потрясіннями, екологічними проблемами та економічною нерівністю, став невід'ємною частиною життя мільйонів людей.

У науковій літературі існує багато різних класифікацій видів міжнародної міграції. Наприклад, науковці Л. Панкова, В. Козик та Н. Даниленко виділяють такі основні форми міграційних процесів: сімейна міграція, трудова міграція, туристична міграція та ін. Д. Лук'яненко, Ю. Макогон, В. Козик та ін. розглядають міграційні процеси в різних країнах світу та розрізняють тимчасову, постійну та нелегальну міграцію [1, с. 28-29]. На практиці, однак, важко розмежувати ці види міграції, оскільки поділ є досить умовним. Незалежно від первинного мотиву міграції, вторинний мотив є насамперед економічним. Вона є економічним явищем, тобто зазвичай пов'язана з пошуком нової роботи [4, с.113-117].

Отже, однією з основних форм міжнародних економічних відносин є міжнародна трудова міграція, і це питання має вирішальне теоретичне і практичне значення на етапі розвитку людства.

Міжнародна трудова міграція - це переміщення працездатного населення через національні кордони з економічних та інших причин.

Як об'єктивний елемент міжнародних економічних відносин міжнародна трудова міграція виникає і розвивається одночасно з рухом міжнародного капіталу і розвитком міжнародної торгівлі. Міжнародна трудова міграція визначається зовнішніми і внутрішніми чинниками, такими як економічний розвиток різних країн, економічні відносини між країнами, загальна міжнародна економічна ситуація.

За певних обставин рушійними силами процесу міжнародної трудової міграції можуть бути політичні, правові, військові, релігійні, етнічні, расові, культурні, сімейні, екологічні та інші чинники неекономічного характеру [1].

Однак більшість дослідників вказують на економічні чинники як на головні рушійні сили міжнародної трудової міграції. До таких факторів належать:

- 1) відмінності в рівні економічного розвитку різних країн;
- 2) відмінності в оплаті праці між країнами;
- 3) непропорційні темпи та обсяги нагромадження капіталу в окремих країнах світу, що призводить до відносного перенаселення в одній країні та дефіциту робочої сили в інших;
- 4) діяльність ТНК і, як наслідок, розвиток міжнародного руху капіталу;
- 5) структурні зміни в економіці, зумовлені науково-технічним прогресом, і, як наслідок, структурне безробіття.

Крім того, в останні десятиліття до цих факторів додалися й інші:

- 1) відкритість економіки;
- 2) політичні та економічні кризи в країнах колишнього соціалістичного табору;
- 3) надзвичайно швидкий розвиток засобів зв'язку, транспорту і телекомунікацій;
- 4) прискорення передачі інформації;
- 5) зростання попиту на інтелектуальну працю з боку розвинених країн.

Прагнення системно проаналізувати причини та особливості міграційних переміщень і трудової діяльності призвело до появи в західній економічній літературі багатьох теорій міжнародної трудової міграції.

Розумінню природи будь-якого явища сприяє його класифікація. У науковій літературі виділяють різні види міжнародної трудової міграції. Іноді вони суперечать один одному, що дуже ускладнює розуміння такого

складного суспільного явища. Розібратися в таких складних соціально-економічних явищах, як трудова міграція, дуже важко. З цієї причини тут згадуються лише основні види міжнародної трудової міграції.

Залежно від напрямку руху розрізняють міграцію (виїзд трудових ресурсів з однієї країни в іншу), еміграцію (в'їзд мігрантів в одну країну з-за кордону) та рееміграцію (повернення мігрантів на батьківщину на постійне місце проживання) [5, с. 416].

Залежно від тривалості перебування вони поділяються на тимчасових і постійних. Тимчасові мігранти – це люди, які іммігрують до іншої країни на певний та обмежений період часу. Хоча багато вчених вважають трудову міграцію виключно тимчасовою, кількість мігрантів, які не повертаються додому, значно зростає. Тому тимчасова трудова міграція набуває форми постійної, тобто безповоротної, трудової міграції [6, с.30-34].

Вони можуть бути довгостроковими, короткостроковими, ступінчастими, маятниковими, циклічними, сезонними або ротаційними.

Деякі з наведених вище понять визначаються тут з використанням міжнародно-визнаних норм, схвалених Міжнародною організацією з міграції (МОМ).

1. Довгострокові трудові мігранти – це мігранти на термін більше одного року [7].

2. Тимчасові трудові мігранти – іммігранти, які залишаються більше трьох місяців, але менше одного року [7].

3. Сезонна трудова міграція – міграція на або під час сезонних робіт (як правило, збирання врожаю) [7].

4. Поступова міграція – робоча сила мігрує спочатку в одну країну, потім в іншу країну або всередині країни і, нарешті, до кінцевого пункту призначення. Яскравим прикладом такої імміграції є імміграція українців до ЄС. У цьому випадку, якщо працівники не можуть знайти роботу в одній країні, вони не повертаються до країни-донора, а мігрують до іншої країни, поки не знайдуть постійну роботу [6].

5. Під осілою міграцією розуміють щоденне або щотижневе переміщення з місця проживання до місця роботи або навпаки [6, с. 30-34].

6. Циркулярна міграція – це добровільне переміщення людей між країнами, включаючи тимчасову або тривалу міграцію. Характерною рисою цього виду міграції на сучасному етапі є її повторюваність. Саме ця особливість відрізняє періодичну міграцію від короткострокової.

Періодична міграція характеризується одноразовими або багаторазовими регулярними або нерегулярними переїздами до різних країн на різні роботи і постійним поверненням на батьківщину.

7. Ротаційна трудова міграція - це по чергове переміщення мігрантів на одну і ту ж роботу, заздалегідь розподілену між кількома мігрантами [6, с.30-34]. Цей тип міграції також називають циклічною міграцією.

За географічними критеріями міжнародну трудову міграцію можна поділити наступним чином:

1. За відстанню: внутрішньоконтинентальна, міжконтинентальна, внутрішньо-регіональна, міжрегіональна;
2. За напрямком руху: південь-північ, схід-захід тощо;
3. За типом розселення: міські-міські, сільські-селищні, сільські-міські, міські-селищні [6, с.30-34].

Сучасні дослідники трактують поняття «регіон» ширше, не просто як частину якоїсь країни, а як незалежну географічну та економічну територію, яка визначається спільними кордонами та з її унікальними характеристиками. Міграція, яка передбачає переміщення людей у межах даної території, вважається різновидом міжнародної міграції.

Варто зазначити, що чітке розмежування між добровільною та вимушеною міграцією, ґрунтоване на мотивах та прийнятті рішення, часто є досить умовним. Тому люди можуть добровільно мігрувати в пошуках кращих умов життя або втекти від поточних умов життя, таких як несприятлива економічна ситуація в країні походження або особисті проблеми. Міграція - це набагато більше, ніж просто абстрактне поняття. Це

особистий досвід, знайомі обличчя та щирі емоції. Знаючи великі кількості осіб, які були змушені залишити свою Батьківщину, домівки та рідних Через війну, стихійні лиха, політичний тиск чи економічні труднощі багато людей змушені покинути свою Батьківщину, свої рідні домівки та шукати притулку в інших країнах у пошуках нової надії, прагнучи кращого життя для себе та своїх дітей. Однак адаптуватися до нового суспільства, вивчити мову, знайти роботу та житло не завжди легко. Крім того, іммігранти часто стикаються з дискримінацією та ксенофобією, але їх наполегливість і вдячність часто вражають.

Тож, міграція – це не лише особисті проблеми, але й складні виклики для країн. З одного боку, мігранти можуть принести користь країні, поповнити дефіцит робочої сили, стимулювати економіку та культурне збагачення суспільства. А з іншого боку, вони можуть спричинити соціальні проблеми, зростання ксенофобії та націоналізму, а також навантаження на систему соціального забезпечення.

За кількістю учасників міжнародну трудову міграцію можна поділити на дві категорії:

- маломасштабна міграція, вона передбачає переміщення невеликої кількості людей і, як правило, не має суттєвого впливу на економіку країни-донора або країни призначення.

- масова міграція, яка характеризується переміщенням значних груп людей, що може мати значний вплив на економічні, соціальні та демографічні показники як країни, з якої їдуть мігранти, так і країни, яка їх приймає.

Особа, яка перебуває в іноземній державі та займається трудовою діяльністю і порушує будь-яку з наступних вимог, таких як правила перетину кордону, порядок перебування або легальність працевлаштування, вважається мігрантом з квазірегулярним статусом. Порушники всіх вищезазначених вимог вважаються мігрантами з нерегульованим статусом [6, с. 30-34].

Історія міжнародної трудової міграції пов'язана з колоніальними завоюваннями Європи та работоргівлею. З часом виник міжнародний ринок праці, і деякі країни змогли імпортувати своїх робітників із колоній, аби заповнити нестачу робочої сили.

Найдавніші згадки про работоргівлю датуються 14 століттям. Британські, португальські та французькі кораблі відповідали за транспортування рабів до Нового Світу (Бразилії, Америки та Карибського басейну). За оцінками вчених, на сьогодні раби-люди викрали з Африки близько 15 мільйонів людей. Раби зазвичай працювали на плантаціях, зосереджених на вирощуванні цукру та бавовни, а також працювали як домашня прислуга. Работоргівля призвела до взаємопов'язаних глобальних міграцій. Він був найбільшим в історії людства. В епоху работоргівлі не існувало універсальних правил, що регулюють вимоги міжнародної трудової міграції, таких як взаємність чи спонтанність, і ці правила також не репрезентують сучасну міжнародну трудову міграцію в цілому.

На початку XIX століття в Азії з'явилися контрактні системи для залучення іноземної робочої сили. За формальними ознаками цей тип міжнародної трудової міграції набагато більше відповідає сучасним уявленням про трудову міграцію, ніж рабська праця [1, с. 65].

Українські вчені, такі як Ю. Козак, Д. Лук'яненко та Ю. Макогон описує чотири основні етапи розвитку міжнародної трудової міграції. У результаті первинні етапи міжнародної трудової міграції пов'язані зі значними змінами характеру розвитку, пов'язаного з НТП, розподілом території та ресурсів. Іноді спостерігається міграційний сплеск, який носить регіональний характер і має тривалу тривалість. Наприклад, «картопляна криза» в Ірландії в 1840-х роках спричинила масову міграцію з Ірландії до США. Низькі ціни на європейську пшеницю, які спостерігалися на початку 1880-х років, змусили велику кількість людей приїхати до США з Італії та Східної Європи. Європа. Велика депресія та наступна Друга світова війна також мали значний вплив на рівень імміграції. Після Другої світової війни

імміграція знову зростає. Це характеризується послідовною міграцією висококваліфікованих працівників до США та Канади. Після розпаду Радянського Союзу кількість іммігрантів з колишніх соціалістичних країн надзвичайно зростає.

Загалом, вільний рух трудових ресурсів є необхідною умовою для нормального функціонування світової економіки в її нинішньому вигляді. Тому слід зазначити, що міжнародна трудова міграція, разом з усіма її чинниками та наслідками, має безпосередній вплив на життя громадян. Наслідки міжнародної трудової міграції дійсно різноманітні. Вона проявляється як в країнах - експортерах, так і в країнах - імпортерах робочої сили і приносить певні вигоди і втрати, але, як показує аналіз, вигоди є більшими в країнах - імпортерах робочої сили, а втрати, як правило, перевищують вигоди в країнах - експортерах. Світ в цілому виграє, оскільки свобода міграції дозволяє людям переїжджати до країн, які можуть принести більший чистий дохід у світове виробництво.

Країни, які отримують робочу силу, мають такі переваги:

1) прискорюється економічне зростання в країнах, які імпортують робочу силу, особливо кваліфіковану;

2) робоча сила є більш ефективною в країні походження, що сприяє створенню нових робочих місць;

3) нижчі виробничі витрати, пов'язані з нижчими цінами на іноземну робочу силу, що підвищує конкурентоспроможність товарів, вироблених в країні, а також зменшує підвищення заробітної плати для вітчизняних працівників;

4) країна, що приймає, отримує вигоду від податків, які залежать від кваліфікації та вікової структури мігрантів. Висококваліфіковані фахівці, які вже володіють мовою приймаючої країни, одразу стають значними платниками податків;

5) передача знань з країни мігрантів приносить значний дохід. Імпортуючи кваліфікованих робітників і дослідників, приймаючі країни

заощаджують на витратах на освіту і підготовку кадрів. Наприклад, у Сполучених Штатах 230 членів Національної академії наук; 33 % лауреатів Нобелівської премії - іммігранти;

б) Іноземні працівники часто розглядаються як своєрідний амортизатор у разі зростання безробіття;

7) Міграція покращує демографічну ситуацію в розвинених країнах, які страждають від старіння населення. У Німеччині, Франції та Швеції 10 % новонароджених народжуються в сім'ях мігрантів, порівняно з 24 % у Швейцарії та 38 % у Люксембурзі.

Негативними наслідками міграції є демографічні зміни, соціальні конфлікти, економічні втрати, суперечки, ескалація етнічних проблем і злочинність.

Зміни в щільності населення і соціальні конфлікти використовуються як аргументи на користь політики урядів приймаючих країн, спрямованої на обмеження, поступове обмеження або відбір імміграції.

Існує кілька специфічних проблем сучасної міграції до ЄС, зокрема, з 2000 року значно зросла частка іноземців, які працюють у сфері послуг, а не у виробництві (сталеливарна, металообробна та автомобільна промисловість); розширення ЄС призвело до проблеми масової імміграції з «багатих» країн-членів ЄС.

2. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЖИТТЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Після здобуття Україною незалежності люди отримали право на вільне пересування, що слугувало вагомим результатом демократичних перетворень країни. У ХХІ столітті вплив трудової міграції на життя українського суспільства значно зріс. У час, коли економіка України переживає трансформацію, наша країна є однією з країн, які активно залучені до трудової міграції.

Зараз Україна є основним постачальником робочої сили в Європі. Внутрішня міграція працівників нині є об'єктивною реальністю. У кризовий перехідний період Україна відчуває наплив мігрантів через брак робочої сили.

Кризова ситуація перехідного періоду з припливом мігрантів була пов'язана з низьким рівнем заробітної плати в усіх галузях економіки, вимушеною неповною зайнятістю і зростанням безробіття, широким розповсюдженням бідності, високим рівнем майнового розшарування, політичною ситуацією, яка склалася в результаті вторгнення на територію України.

Початок фінансового росту характеризується покращенням ситуації у робочому середовищі та підвищенні якості життєвих потреб. Але, все ж таки, більшість показників соціально-економічного розвитку все ще залишаються набагато нижчими за європейські стандарти, тому через це існують великі контрасти між рівнем оплати праці в Україні та за кордоном. Це спонукає людей шукати роботу за межами країни.

За даними Державної служби статистики, обсяги міжнародної міграції в Україні у 1996-2022 роках виглядають наступним чином (див. рис. 1):

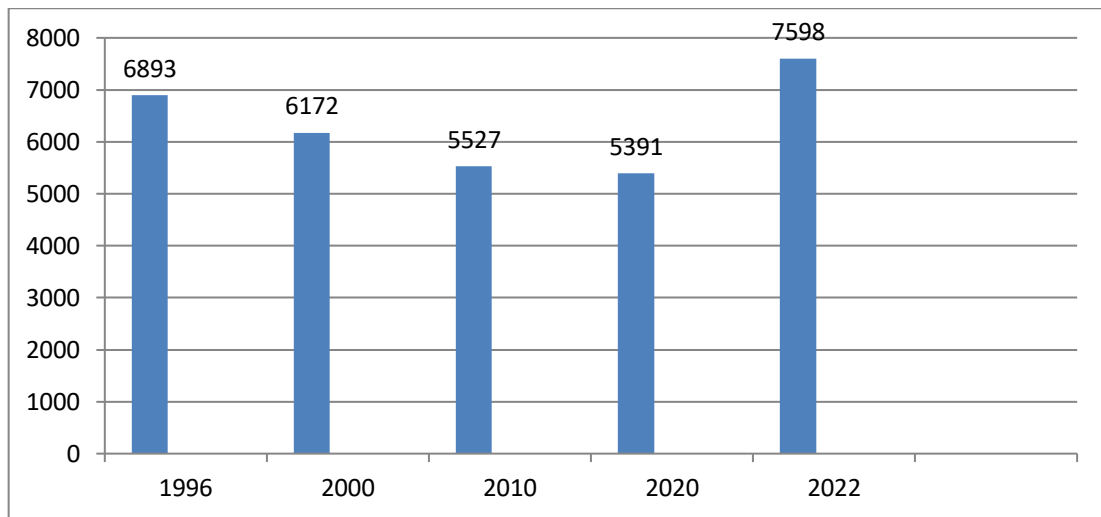

Рис.2.1 Динаміка чисельності міжнародних мігрантів в Україні протягом 1996 – 2022 років, тис.чол.

Однак ці цифри навіть приблизно не відображають масштабів міграції та еміграції в Україні, особливо трудової міграції. Це пов'язано з тим, що значна кількість мігрантів працює за межами країни на свій страх і ризик та не враховується статистикою. Тому масштаби зовнішньої міграції визначаються за допомогою оцінок, що базуються на даних різних обстежень.

Дані Світового банку щодо міжнародної міграції в Україні кардинально відрізняються від даних Державної служби статистики (див. табл.2.1).

Таблиця 2.1

Таблиця 2.1 – Міжнародні міграційні процеси в Україні у 1990-2016 рр., осіб [9, с.5-17]

Рік	Показник	
	Обсяг імміграції	Обсяг еміграції
1996	6905414	71778761
2000	5206456	5915970
2010	5190127	6216480
2013	5151378	6525145
2014	5003217	6738357
2015	4986432	7005698
2022	5150069	7205687

Таким чином, на основі аналізу даних, наведених у таблиці 2.1, можна сказати, що кількість українців, які проживають за межами своєї країни, має тенденцію до збільшення, тоді як міграція зменшується з 1996-х років.

Аналіз європейських трудових ресурсів зосереджується на міграційних процесах. Перше (і наразі останнє) повномасштабне дослідження трудової міграції як окремого аспекту міграційного процесу в Україні було проведено Державним управлінням статистики у 2008 році.

На основі даних вибіркового дослідження трудової міграції в Україні встановлено, що з 2005 року по 1 червня 2008 року за кордоном працювало близько 1,5 млн українців [11]. Однак Міністерство закордонних справ України, спираючись на інформацію українських посольств за кордоном, повідомило, що за цей же період за кордоном працювало близько 2,5 млн українських працівників. Крім того, Міністерство соціальної політики України, проаналізувавши ринок праці, оцінило загальну кількість трудових мігрантів у близько 3 мільйонів [12]. Розбіжність у цих цифрах можна пояснити тим фактом, що опитування 2008 року, проведене Держстатом, не охоплювало осіб, які вже виїхали з країни на роботу за кордон до 2005 року. Отже, виходячи з інформації, представленої в таблиці 2.1, можна зробити висновок, що реальна кількість трудових мігрантів з України наразі становить приблизно 5-5,5 млн. осіб, без урахування тих, хто виїхав внаслідок повномасштабного вторгнення.

У публікаціях та заявах окремих політиків зустрічаються ще вищі цифри: 6-7 мільйонів. Такі розбіжності зумовлені проблемами з повнотою та достовірністю національної статистики і часто є предметом обґрунтованої критики. Незважаючи на деякі розбіжності в оцінках масштабів трудової міграції, всі джерела сходяться у визначенні основних напрямків трудових мігрантів з України.

За даними дослідження Міжнародної організації з міграції, що проводилося до повномасштабного вторгнення, статеве співвідношення трудових мігрантів в Україні є таким: чоловіки – 65 %, жінки – 35 %.

Основними сферами зайнятості українських трудових мігрантів є будівництво, хатня робота, сільське господарство та торгівля.

Серед українських трудових мігрантів, які працювали за кордоном у 2015-2018 роках, 38 % мали дозвіл на проживання та роботу, 24 % - дозвіл на тимчасове проживання, 13 % - дозвіл на роботу, 17 % - не мали правового статусу і 4 % перебували за кордоном лише за туристичною візою.

Лише деякі мігранти можуть знайти роботу, що відповідає їхній кваліфікації. Майже всі українські мігранти працюють на низькокваліфікованих роботах, незалежно від рівня освіти. Невідповідність між роботою та кваліфікацією мігрантів стає очевидною при порівнянні даних про освітній рівень мігрантів.

Регіональний розподіл трудової міграції з України показує найвищий рівень мігрантів з Чернівецької та Закарпатської областей, високий рівень у Волинській, Львівській, Івано-Франківській, Тернопільській, Хмельницькій та Черкаській областях, а також у Рівненській, Вінницькій та Миколаївській областях, Луганська область, тоді як середній рівень - у Рівненській, Вінницькій, Миколаївській та Луганській областях. Всі інші регіони характеризуються низьким рівнем міграції. Для оцінки міграційних процесів в Україні використовуються дані офіційної статистики (див. табл. 2.1). Вона не дає інформації про реальний потік мігрантів в Україну, оскільки враховує лише офіційно зареєстрованих мігрантів, але корисна для відстеження основних тенденцій, допомагають відстежити основні тенденції. Так, з 2015 по 2019 рік кількість мігрантів, які прибували в Україну, щороку зменшувалася, але з 2020 року почала зростати. Протягом 2020 року на нашу територію прибуло офіційно в'їхало приблизно 3,3 млн. іноземних громадян. Серед них були гості із Молдови (930 тис. осіб), Білорусі (близько 464 тис. осіб), Румунії (229 тис. осіб), а також Туреччини (149 тис. осіб). Найбільш відвідуваними ними території були – Київ, Харківська область, Одеська область та Миколаївська.

Якщо ж вже розглядати ситуацію на період 2023 року, попри війну, кількість іноземних громадян, які приїждять до України збільшується. За офіційною статистикою отриманою від ДПСУ з 1 січня 2023 по 1 січня 2024 року державний кордон України перетнуло понад 2 мільйони осіб. Найбільша кількість іноземців прибули з приватними цілями, решта людей – був обслуговуючий персонал та ще менша кількість – слідували транзитом через Україну.

У першому розділі цієї курсової роботи були розглянуті основні причини міграційних процесів. Використовуючи метод факторного аналізу, спробуємо визначити фактори, які мають найбільший вплив на зміну обсягів міграції з України.

Найбільший вплив на міграцію має безробіття. Знайдене нами рівняння регресії чітко вказує на це. На кожен 1 % зростання безробіття кількість мігрантів в середньому збільшується на 11 142 особи.

В Україні про трудову міграцію зазвичай говорять у негативному сенсі. Відповідно, і суспільне ставлення до цього явища є адекватним. Тому необхідно оцінювати трудову міграцію з точки зору як негативних, так і позитивних соціально-економічних наслідків для України.

До позитивних соціально-економічних наслідків для України, як країни-експортера робочої сили можна віднести збільшення валютних виплат, адже у 2023 році заробітчани відправили з-за кордону понад 2 мільярдів доларів, що становить великий відсоток ВВП нашої країни, та можна сміливо сказати, що цей показник у 2024 році зросте, що допоможе значно покращити економічну ситуацію України на тлі воєнного стану країни.

Серед інших позитивних наслідків трудової міграції для України можна виділити наступні: українці мають змогу працювати в кращих умовах і заробляти більше; працівники за кордоном розширюють свої навички та знання, ознайомлюються з передовими технологіями, що забезпечують їх продуктивність і конкурентоспроможність; трудова міграція сприяє

зміцненню зв'язків з іншими країнами, що сприяє збільшенню торгівлі та інвестицій.

Важливо зазначити, що міграція також має негативні аспекти, такі як соціальні та демографічні наслідки: втрата кваліфікованих працівників та розрив сімейних зв'язків. Перетворення значної частини тимчасової трудової міграції на постійну є чи не найбільш загрозливим наслідком міграційних процесів для демографічного розвитку. Демографічна ситуація в Україні з кожним роком погіршується.

Як свідчать статистичні дані, демографічна ситуація в Україні з кожним роком погіршується. Так, у 2004 році населення становило 47,62 млн. осіб, тоді як через десять років (станом на 1 квітня 2014 року) - 45,378 млн. осіб [14]. Із початком повномасштабного вторгнення на наші території ці процеси отримали значне прискорення. Олександр Гладун, заступник директора Інституту демографії та проблем якості життя НАН України повідомив в своєму інтерв'ю, що на початок 2022 року населення нашої країни становило 42 млн. осіб та вже на початку 2024 року ця цифра скоротилась до 35 млн. осіб з урахуванням анексованого Криму та тимчасово окупованих територій України [17].

Хоч і за прогнозами НБУ, що у 2025-2026 роках частина мігрантів повинна повернутись додому (1,2 млн. осіб) це не сприяє уникненню певних демографічних втрат, спричинених дисбалансом через втрату молодшої робочої сили, відкладанням або відмовою від народження дітей, складнощами соціальної інтеграції, погіршення стану здоров'я через роботу за кордоном, загибель під час захисту держави тощо [17].

Соціальні наслідки можуть бути доволі різноманітними і вони будуть залежати від контексту країни відправлення і прийомі мігрантів, в більшості випадків це низка негативних явищ, які відбуваються в нашому суспільстві. Основні наслідки трудової міграції включають в себе відокремлення сім'ї, через часті переїзди спричинені роботою, які погіршують як і психологічний стан, так і стосунки родини.

Порушення законів та прав людини, загроза людської безпеки є не менш важливим наслідком нелегальної міграції. Адже ці особи часто можуть опинитись в вразливому середовищі, стаючи легкою мішенню для експлуатації.

У більшості випадків міграція стосується висококваліфікованих працівників, які відіграють головну роль у розвитку економічної ситуації країни. Це призведе до додаткових фінансових витрат на підготовку нових фахівців. Люди, що повертатимуться додому, відіграватимуть важливу роль у передачі кваліфікації та навичок, набутих за кордоном, для місцевого населення.

Таким чином, трудова міграція має як різні соціально-економічні наслідки як для країни, так і для самих мігрантів. Це явище стало новим джерелом фінансових ресурсів для України через збільшення грошових переказів і сприяло розвитку міжнародних відносин, втраті кваліфікованого персоналу, робочих місць, сімейних зв'язків і порушень прав людини. Для того, щоб ефективно управляти цим явищем, необхідно розробити стратегії, важливо формувати національну міграційну політику, аби максимізувати позитивні аспекти та мінімізують негативні для нашого суспільства.

3. ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ЖИТТЯ ГРОМАДЯН ЗА РАХУНОК РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

У сучасному світі однією з важливих тем, яка ставить перед суспільством низку викликів та важливих завдань є трудова міграція. Вона відкриває широкі можливості для покращення якості життя громадян країни саме за рахунок ретельного регулювання трудової міграції за допомогою різноманітних шляхів, завдяки яким країна може забезпечити ефективне управління трудовою міграцією з метою підвищення добробуту та соціального забезпечення своїх громадян.

Однак, на жаль, незважаючи на значний прогрес у розвитку міграційної політики України за останні роки, цілеспрямованого, чіткого та комплексного регулювання міграційного процесу все ще бракує.

Простежимо основні етапи еволюції міграційної політики України. Формування міграційної політики України розпочалося одразу після здобуття незалежності, тобто в досить складних умовах перехідного періоду. Гарантії свободи пересування та вибору місця проживання, свободи виїзду та повернення, захисту громадян під час перебування за кордоном та права на міграцію почали надаватися одразу після здобуття Україною незалежності.

Конституція України забезпечує захист громадян під час перебування за кордоном. Вона також підтримує право шукати притулку та забороняє дискримінацію іноземців — ці гарантії були встановлені іншими ключовими принципами, якими досі керується міграційна політика України. Деякі з цих принципів включають запобігання нелегальній міграції, сприяння репатріації (включаючи депортованих за національністю), захист прав українців, які працюють за кордоном, та біженців. Цілі міграційної політики спочатку були зрозумілими та легкими для розуміння в перші роки становлення державності: вони в основному були досягнуті до кінця тисячоліття. Однак необхідно було звернути увагу і на стратегічні міркування після їх досягнення щодо майбутнього розвитку міграційної політики держави.

Багато законопроектів поспіль вносилися до парламенту протягом кількох років з метою закріплення засад міграційної політики. Однак жоден з них не був підтриманий. Таким чином, ні суспільство, ні влада не змогли сформулювати чіткі цілі у сфері міграції, а також досягти консенсусу щодо їх розуміння.

З часом у цій галузі було досягнуто значного прогресу. Наприклад, у грудні 2010 року було створено Державну міграційну службу (ДМС) як спеціальний орган, відповідальний за реалізацію державної міграційної політики.

Крім того, у травні 2011 року було прийнято Концепцію державної міграційної політики. Також у 2011 році Верховна Рада України внесла значні зміни до важливих законів щодо іноземців, осіб без громадянства, біженців та трудової міграції.

У липні 2012 року були прийняті нові редакції закону «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» та «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту». Крім того, було прийнято нову редакцію Закону України «Про зайнятість громадян», який включає різні положення, що регулюють рух робочої сили. Також, у липні 2012 року набув чинності Закон України «Про Єдиний державний реєстр населення та документи, що підтверджують громадянство України, підтверджують її належність до громадянства України, підтверджують її спеціальний статус» [19].

Єдиний законопроект «Про зовнішню трудову міграцію» був підготовлений і поданий у листопаді 2013 року і був схвалений відповідними міністерствами. Крім того, у червні 2011 року було затверджено План заходів щодо інтеграції мігрантів в українське суспільство на 2011-2015 роки, а в серпні 2012 року - План заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство на період до 2020 року. Однак події останніх років спонукають органи управління реагувати на сучасну ситуацію та приймати відповідні нормативно – правові акти.

Звичайно, хоча така активізація законодавчої діяльності у міграційній сфері є позитивним явищем, у міграційній політиці України залишається, м'яко кажучи, чимало недоліків. До речі, хронологія ухвалення важливих новацій у регулюванні міграційного процесу свідчить, що основною мотивацією для таких заходів були зовнішні чинники. Адже імміграційні реформи активізувалися через те, що поживлення імміграційної політики скоріше нагадує невдале виконання так званого «домашнього завдання» [19].

Найбільше занепокоєння викликає «Концепція державної міграційної політики України» - ключовий документ, прийнятий в останні роки для регулювання міграційних процесів. Концепція повинна передбачати чіткі орієнтири у сфері регулювання міграційних процесів і повинна розробляти стратегічні довгострокові і тактичні короткострокові цілі та визначати, якими засобами і в які терміни вони мають бути досягнуті.

Концепція, яку отримала Україна, більше схожа на інтегрований план різних заходів міністерств і відомств, ніж на стратегічний документ. Їй бракує загальної ідеї та визначення міграційної ситуації в Україні та її викликів. Концепція також не пов'язує міграційну політику з іншими сферами діяльності держави, такими як стратегія соціально-економічного та демографічного розвитку.

Таким чином, міграційна політика України все ще далека від ідеалу і потребує суттєвого вдосконалення.

Для вдосконалення управління міжнародними міграційними процесами та трудовою міграцією в нашій державі необхідно вжити різноманітних заходів. Перш за все, крім перегляду та вдосконалення законодавства, було б корисно реформувати органи виконавчої влади, які відповідають за проблеми міграції. Важливо, щоб різні відомства працювали узгоджено, а також, щоб керівники, які відповідають за реалізацію міграційної політики, діяли спільно. Нам також потрібно спростити процедури перетину кордону та запобігти нелегальній імміграції. Важливо забезпечити жорсткий контроль за використанням коштів, які виділяються з

бюджету на вирішення міграційних проблем. Також необхідно вжити заходів для заохочення повернення українських трудових іммігрантів до нашої країни. Можна звернутися за допомогою до міжнародних організацій, асоціацій та фондів, а також залучити фінансову підтримку для вирішення міграційних проблем. Державі необхідно йти до спільної мети для покращення якості життя населення. Перш за все, необхідно почати із заходів, які сприятимуть. Перш за все, необхідно почати із заходів, які сприятимуть поверненню українського населення назад та розробити елективні шляхи для запобігання подальшій міграції значної частини населення [1].

Дії держави у сфері регулювання трудової міграції у 2024 році, особливо під час повномасштабного вторгнення, мають велике значення для забезпечення стабільності та безпеки країни. Перш за все, необхідно посилити контроль на кордоні, використовуючи сучасні технології та методи виявлення порушень. Це допоможе запобігти нелегальній міграції та недозволеним перетинам кордону, що можуть становити загрозу для безпеки нашої країни. Крім того, важливо постійно вдосконалювати нормативно-правову базу, яка регулює трудову міграцію, зокрема шляхом упорядкування процедур видачі віз та робочих дозволів [1]. Це сприятиме створенню прозорих та справедливих умов для працевлаштування іноземних працівників у країні.

Не менш важливим аспектом удосконалення регулювання трудової міграції може бути залучення іноземних партнерів та різних організацій. Адже, обмін досвідом та ресурсами з іншими країнами може допомогти виявити ефективні практики та розробити стратегії для розв'язання певних проблем.

ВИСНОВОК

Відповідно до поставлених завдань у даній курсовій роботі розглянуто теоретичні аспекти міжнародної трудової міграції, визначено основні тенденції міграційного процесу, проаналізовано та розраховано динаміку трудової міграції на сучасному етапі трансформації економіки України.

Ми проаналізували українську економіку та розробили чіткі рекомендації щодо вдосконалення міграційної політики в нашій країні.

Так, як свідчать дані міжнародні міграційні процеси стрімко інтенсифікуються і, відповідно, урізноманітнюються склад, напрями та різноманітність міграції.

На сьогоднішній день трудова міграція українців за кордон стала найбільш масовим і значущим міграційним явищем, яке суттєво впливає на різні сторони нашого життя. Це відображається на демографічній ситуації, економіці, ринку праці та соціальній сфері. Цей вид міграції впливає на добробут громадян, рівень бідності та соціальне розшарування, сімейні стосунки та виховання дітей, а також має різноманітні психологічні, світоглядні, культурні та інші наслідки.

Зміни в міграції робочої сили відображають різноманітність мотивацій і характеристик людей щодо переміщення. Хоча існують різні теорії та класифікації, які допомагають зрозуміти це складне явище, варто зазначити, що реальна практика міграції часто не вписується в суворі рамки.

Зокрема, значний вплив на економічні відносини та соціальний розвиток має міжнародна трудова міграція. Це зумовлено різними економічними, соціально-політичними факторами, які спонукають людей шукати нові можливості за межами країни. Різні форми трудової міграції, включаючи тимчасову, постійну, сезонну та циклічну, розкривають різноманіття досвіду та потреб іммігрантів. Незалежно від їх тривалості чи країни призначення, ці переміщення людей сприяють не лише економічному розвитку, але й культурному обміну та формуванню нових спільнот.

Виїзд українських мігрантів на чужину та переміщення всередині України були не просто випадковістю, вони суттєво сформували соціально-економічний важливий фактор України. Серед метаморфоз економіки та політичної сфери України ці міграції відіграли вирішальну роль у визначенні якості життя народу.

Аналіз міграційних процесів вимагає оцінки як переваг, так і недоліків, які виникають із соціально-економічної точки зору. Розробку стратегій, які можуть допомогти підкреслити позитивні наслідки міграції та зменшити негативні наслідки для економіки та суспільства, слід вважати важливими для сприяння розвитку в Україні.

Виклики, з якими стикається Україна у сфері трудової міграції, є однією з тих проблем, які потребують комплексного підходу з точки зору регулювання. Хоч певний прогрес вже було досягнуто у створенні імміграційної політики, проте є багато чого потрібно зробити. У зв'язку з цим необхідно не лише провести відповідне законодавче коригування, а й посилити контроль на кордоні та залучити міжнародних партнерів, з якими можна було б поділитися досвідом.

Тільки так можна забезпечити стабільність та покращення якості життя громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. В.Брич. Шляхи вдосконалення регулювання зовнішньої трудової міграції населення *Журнал Україна: аспекти праці*, 2010. №4. С.28–30
2. Зовнішня трудова міграція населення України (2009). [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ucsr.kiev.ua/publications/2009_Foreign_labor_Migration_of_Ukr.pdf
3. Зоря Т.М. Соціально-економічні наслідки міжнародної трудової міграції. *Соціально-трудова відносини: теорія та практика: зб. наук. праць / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана; голова редкол. А.М. Колот*. 2012. № 2(4). С. 113–117
4. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://idss.org.ua/index>.
5. Ковальчук А.Ю. Сучасне розуміння міграції та міграційних процесів в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. Київ, 2015. №1. С.182-185.
6. Корнієнко О.О. Роль міграції населення в демографічному розвитку України. *Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток нової економічної системи на світовому, державному та регіональному рівнях»* (Львів, 30 січня 2015 р.). Львів: ЛЕФ, 2015. Ч.2.С. 44- 47.
7. Кравчук К. Трудова міграція як фактор економічного зростання в Україні. Аналітична записка. *Інститут економічних досліджень та політичних консультацій*, 2014. 15 с.
8. Кукурудза І.І., Ромащенко Т.І. Україна у світових процесах трудової міграції: Монографія. Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2012. 252 с. Кульчицька К., Сушко І. Неврегульована і вимушена міграція з України до ЄС перед отриманням безвізового режиму: можливі наслідки та очікування. *Європа без бар'єрів*, 2017. 8 с.
9. Лібанова Е.М. Населення України. Трудова еміграція в Україні: Монографія / Е.М. Лібанова. Ків: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. 233 С.

10. Ляшенко О.М., Шампанюк Ю.І. Особливості трудової міграції України. *«Молодий вчений»* №4(31), 2016. С.121-125.
11. Малиновська О. А. Трудова міграція: соціальні наслідки та шляхи реагування. Київ: НІСД, 2011. 40 с.
12. Малиновська О. Міграційна політика в Україні: формування, зміст, відповідність сучасним вимогам. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ier.com.ua/ua/sitemap>
13. Малиновська О. Міграційна політика в Україні: формування, зміст, відповідність сучасним вимогам. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_Briefing_Series/PB_01_migration_2013_ukr.pdf
14. Малиновська О. Міжнародні міграції та суспільні трансформації доби глобалізації. *Демографія та соціальна політика*. 2015. № 1. С. 5-17. 35
15. Малиновська О.А. Трудова міграція: соціальні наслідки та шляхи реагування. Київ: НІСД, 2011. 40 с.
16. Міграція як чинник розвитку в Україні. Дослідження та діалог щодо політики у сфері міграції і грошових переказів в Україні. *Міжнародна організація з міграції (МОМ)*, Представництво в Україні. Київ, 2016. 116 с.
17. На Україну чекає демографічна криза: експерт озвучив жахливі цифри [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.unian.ua/society/na-ukrajinu-chekaye-demografichna-kriza-demograf-ozvuchiv-zhahlivi-cifri-12520782.html>
18. Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.org.ua>
19. П'ятковська О. Класифікація видів міжнародної трудової міграції: окреслення операційних понять. *Галицький економічний вісник*. 2011. №1(30). с. 30-34
20. Пітюлич М.І. Новітні тенденції розвитку міжнародної трудової міграції та їх наслідки для України. Мукачівський державний університет.

Серія: Економіка. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*, 2014.- В.1(1). С.96-100.

21. Пуригіна О.Г., Сардак С.Е. Міжнародна міграція: Навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 312 с.

22. Сірант М. Вплив глобалізаційних процесів на формування потоків трудової міграції. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки, 2014. № 782. С. 38–43.

23. Чайка-Петегірч Л. Трудова міграція та її взаємозв'язок з безробіттям в Україні. *Галицький економічний вісник*. 2012. №3(36). С.5–9 (економіка та управління національним господарством та суб'єктами господарювання).

24. Migration flows across the world [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://peoplemov.in/#!>